

TADBIRKORLIK FAOLIYATIDA ASOSIY RISK INDIKATORLARI TIZIMINI JORIY ETISH

Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov

Samarqand davlat universiteti dotsenti, i.f.f.d

Annotatsiya. *Mazkur tezisda tadbirkorlik faoliyatida asosiy risk indikatorlari tizimini joriy etishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi global iqtisodiy noaniqlik, bozor kon'yunkturasining o'zgaruvchanligi va tadbirkorlik subyektlarining risklarga nisbatan yuqori sezuvchanligi bilan belgilanadi. Asosiy risk indikatorlari tizimi risklarni erta aniqlash, monitoring qilish va boshqaruv qarorlarini optimallashtirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi.*

Kalit so'zlar: *tadbirkorlik, risk indikatorlari, asosiy risk indikatorlari; risk monitoring, korxonalarining risk boshqaruv tizimi, ISO 31000, risk baholash, moliyaviy risk, operatsion risk, erta ogohlantirish tizimi*

Tadbirkorlik faoliyatida risklar doimiy va muqarrar hodisa bo'lib, ularning samarali boshqarilishi korxonaning barqaror rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. An'anaviy risk-menejment tizimlari ko'pincha retrospektiv tahlilga asoslangan bo'lsa, zamonaviy yondashuvlar risklarni erta aniqlash va oldini olishga qaratilgan proaktiv mexanizmlarni talab etadi.

Shu nuqtayi nazardan, asosiy risk indikatorlari (KRI) tizimi risklarni boshqarishning muhim vositasi sifatida shakllanmoqda. KRI indikatorlari yordamida korxonalar risklarning oshish ehtimolini oldindan aniqlab, zarur choralarini o'z vaqtida ko'rish mumkin. Ayniqsa kichik va o'rta biznes subyektlari uchun KRI tizimi cheklangan resurslardan samarali foydalanish va risklarni minimallashtirish imkonini beradi.

Tahlil natijalariga ko'ra, KRI tizimi tadbirkorlik faoliyatida risklarni boshqarishning quyidagi asosiy elementlarini o'z ichiga oladi:

□ Risklarni aniqlash va tasniflash. KRI tizimini joriy etishdan oldin korxonada mavjud risklar aniqlanib, ular moliyaviy, operatsion, bozor va strategik risklarga ajratiladi. Har bir risk turi uchun alohida indikatorlar tizimi shakllantiriladi.

□ KRI indikatorlarini tanlash. KRI indikatorlari risklarning asosiy omillarini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar bo'lishi lozim. Masalan, moliyaviy risklar uchun likvidlik koeffitsienti, qarz yuklamasi darajasi, pul oqimi yetishmovchiligi kabi indikatorlar qo'llaniladi. Operatsion risklar uchun esa ishlab chiqarish uzilishlari, xodimlar aylanishi yoki ta'minot zanjiri kechikishlari indikator sifatida tanlanadi.

□ Chegara (threshold) qiymatlarini belgilash. Har bir KRI uchun normal, ogohlantiruvchi va kritik darajalar belgilanadi. Bu risklarni erta aniqlash va tezkor choralar ko'rish imkonini beradi.

□ Monitoring va hisobot tizimi. KRI indikatorlari muntazam ravishda kuzatilib, boshqaruv organlariga hisobot shaklida taqdim etiladi. Zamonaviy sharoitda esa bu jarayon raqamli platformalar orqali avtomatlashtirilmoqda.

□ Qaror qabul qilish bilan integratsiya. KRI tizimi faqat monitoring vositasi bo‘lib qolmasdan, boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoniga integratsiyalashgan bo‘lishi zarur.

KRI tizimining samaradorligi indikatorlarning to‘g‘ri tanlanishi, ma‘lumotlar sifatining yuqoriligi, monitoring tizimining tezkorligi, boshqaruv hamda tizim bilan integratsiya darajasi kabi omillarga bog‘liqdir.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, KRI tizimi joriy etilgan korxonalarda risklarni aniqlash tezligi oshadi, moliyaviy yo‘qotishlar kamayadi va boshqaruv samaradorligi yaxshilanadi. Tadbirkorlik faoliyatida KRI tizimini joriy etish risklarni boshqarishning zamonaviy va samarali vositasi hisoblanadi. Ushbu tizim risklarni erta aniqlash, monitoring qilish va boshqaruv qarorlarini optimallashtirish imkonini beradi. Shu asosda quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Tadbirkorlik subyektlarida KRI tizimini ERM yondashuvi bilan integratsiyalash zarur.

2. Kichik biznes uchun soddalashtirilgan KRI modellari ishlab chiqilishi lozim.

3. Raqamli texnologiyalar asosida real vaqt monitoring tizimini joriy etish tavsiya etiladi.

4. Har bir risk turi uchun aniq va o‘lchab bo‘ladigan indikatorlar tizimini shakllantirish zarur.

5. KRI indikatorlarini strategik boshqaruv tizimi bilan bog‘lash muhim hisoblanadi.

6. O‘zbekiston sharoitida milliy risk indikatorlari tizimini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Yakuniy xulosa sifatida ta’kidlash mumkinki, KRI tizimi tadbirkorlik subyektlarining barqaror faoliyat yuritishini ta’minlash va ularning risklarga nisbatan chidamliligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. International Organization for Standardization. ISO 31000:2018 Risk management — Guidelines. – Geneva: ISO, 2018.

2. McKinsey & Company. Developing Key Risk Indicators for Business Resilience. – New York: McKinsey Global Institute, 2022.

3. Beasley M. S., Branson B. C., Hancock B. V. Developing Key Risk Indicators to Strengthen Enterprise Risk Management // COSO Research Paper. – 2010.

4. Kaplan R. S., Mikes A. Managing Risks: A New Framework // Harvard Business Review. – 2012. – Vol. 90, No. 6. – P. 48–60.